

I

(Informācija)

REVĪZIJAS PALĀTA

ĪPAŠAIS ZIŅOJUMS Nr. 5/2006

par MEDA programmu, ar Komisijas atbildēm

(saskaņā ar EK Līguma 248. panta 4. punkta otro daļu)

(2006/C 200/01)

SATURS

	Punkts	Lappuse
SAĪSINĀJUMI		2
KOPSAVILKUMS	I–VII	3
IEVADS	1.–11.	4
Vispārīga informācija	1.–5.	4
Revīzijas tvēruma un metode	6.–11.	4
APSVĒRUMI	12.–49.	5
Vai MEDA programma sniedz ieguldījumu ekonomikas reformā un sociālajā attīstībā Vidusjūras valstīs, kas piedalās šajā programmā?	12.–31.	5
Projekti ir atbilstīgi MEDA un valstu mērķiem, bet ne vienmēr tie ir pietiekami mērķtiecīgi	12.–16.	5
Ieinteresētība projektā palīdz sasniegt labākus rezultātus, un to sekmē tiešs budžeta atbalsts	17.–23.	5
Resursu palielināšana ir MEDA programmas nozīmīgs elements	24.–26.	7
Līdz šim atbalstam ir ierobežoti rezultāti	27.–31.	7
Vai Komisijas īstenotā MEDA programmas pārvaldība ir pietiekama?	32.–49.	8
Programmu plānošana, sagatavošana un īstenošana ir uzlabojusies	32.–41.	8
Uzraudzība un vērtēšana notiek regulāri	42.–47.	10
Donoru koordinēšana ir kļuvusi aktīvāka	48.–49.	10
SECINĀJUMI	50.–57.	10
MEDA programmas ieguldījums	50.–52.	10
Komisijas veiktā pārvaldība	53.–57.	11
IETEIKUMI	58.	11
I PIELIKUMS — MEDA: saistības/izmaksātie līdzekļi 1995.-2005. gadā		12
II PIELIKUMS — Revīzijā iekļautie projekti/programmas		13
Komisijas atbildes		16

SAĪSINĀJUMI

EIB	Eiropas Investīciju banka.
<i>EuropeAid</i>	<i>EuropeAid</i> sadarbības birojs.
MEDA	pasākumi, kas papildina ekonomikas un sociālās reformas Vidusjūras reģiona valstīs, kas nav ES dalībvalstis.
MED komiteja	Dalībvalstu konsultatīvā komiteja Vidusjūras reģiona jautājumos.

KOPSAVILKUMS

I. ES un 12 Vidusjūras reģiona valstis 1995. gadā nolēma uzsākt jaunu fāzi savās attiecībās, sauktu par "Barselonas procesu" jeb "Eiropas un Vidusjūras reģiona valstu partnerību". Galvenais mērķis ir izstrādāt dažādus partnerības aspektus, tostarp politikas, ekonomikas, finanšu, kā arī sociālajā un kultūras jomā (sk. 1.–2. punktu).

II. *MEDA* programma ir Eiropas Kopienų galvenais finanšu instruments, īstenojot Eiropas-Vidusjūras reģiona valstu partnerību, un laika posmā no 1995. līdz 2006. gadam tam ir piešķirti līdzekļi vairāk nekā 8 000 miljonu EUR apmērā. Dažādiem projektiem un programmām 2005. gada beigās bija piešķirti aptuveni 7 000 miljoni EUR, bet iztērēti bija apmēram 4 000 miljoni EUR (sk. 3.–5. punktu).

III. Palāta ir pārbaudījusi *MEDA* programmu, lai noteiktu, vai tā faktiski sniedz ieguldījumu partnervalstu ekonomikas reformā un sociālā attīstībā un vai Komisijas veiktā programmas pārvaldība ir pietiekama (sk. 6.–11. punktu).

IV. **Saistībā ar *MEDA* programmas ieguldījumu**, EK atbalsts ir:

- bijis atbilstīgs attiecīgo valstu vajadzībām,
- koncentrēts uz ierobežotu skaitu nozaru divās no trijām pārbaudītajām valstīm,
- sekmējis valstu ieinteresētību programmu īstenošanā, palielinot budžeta atbalsta izlietojumu,
- sistemātiski ietvēris resursu palielināšanas pasākumus (sk. 12.–26. punktu).

V. Pēc vairāk nekā 10 gadiem, kopš tiek īstenota *MEDA* programma, tās konkrētie rezultāti ir līdz šim ierobežoti, jo daudzi projekti vēl nav pabeigti. Vairumā *MEDA* valstu EK atbalsta nozīmīgumu neveido tā finansālais raksturs, bet vairāk mēģinājumi risināt delikātus politikas reformas jautājumus un atbalstīt nabadzīgākos iedzīvotāju slāņus (sk. 27.–31. punktu).

VI. **Komisijas īstenotā *MEDA* programmas pārvaldība** kopš programmas uzsākšanas ir noteikti uzlabojusies un ir uzskatāma par apmierinošu, jo programmu plānošanas rezultātā līdzekļu piešķirums ir vienmērīgāks, sagatavošanās laiks saīsinās un līdzekļu izmaksāšana ir nozīmīgi palielinājusies. Programmas labāku izpildi veicinošie faktori ir lielāks projektu un programmu skaits, lielāks budžeta atbalsta īpatsvars programmā un vispārēji pozitīvā decentralizācijas ietekme delegācijās saistībā ar projektu sagatavošanu un to izpildi. Citi uzlabojumi ietver sistemātiskāku uzraudzību un vērtēšanu, kā arī intensīvāku dialogu un koordinēšanu ar vietējiem partneriem un pārējiem donoriem. Visbiežākais īstenošanas kavēšanās iemesls ir saistīts ar iepirkuma problēmām (sk. 32.–49. punktu).

VII. Ņemot vērā to, ka *MEDA* regula zaudē spēku 2006. gada beigās un 2007. gadā stājas spēkā Eiropas kaimiņattiecību un partnerības instruments, Palātas iesaka Komisijai:

- nodrošināt vienmērīgu un ātru pāreju uz jaunajām valstu programmām, izvairīties no negatīvām sekām īstenošanā; skaidrāk definēt jauno valstu programmu plānošanas dokumentu stratēģiskos mērķus un noteikt piemērotus rādītājus, lai labāk varētu veikt uzraudzību un vērtēt ietekmi,
- turpināt koncentrēt tās atbalstu uz ierobežotu skaitu intervences jomu, lai nodrošinātu saskanību un programmu pārvaldību,
- turpināt meklēt labāko praksi projektu pārvaldībā, lai izvairītos no kavējumiem.

IEVADS

Vispārīga informācija

1. Pēc aptuveni 20 gadu pieaugošas sadarbības, jo īpaši tirdzniecības un attīstības jautājumos, starp ES, tās dalībvalstīm un 12 Vidusjūras reģiona valstīm, ES un Vidusjūras reģiona valstu ārlietu ministru konferencē Barselonā (1995. gada novembrī) tika nolemts uzsākt jaunu partnerības fāzi — sauktu par Barcelonas procesu jeb Eiropas-Vidusjūras reģiona valstu partnerību ⁽¹⁾.

2. Barcelonas konferencē pieņemtajā deklarācijā formulēja trīs partnerības jomas ar šādiem galvenajiem mērķiem:

— politiska un drošības partnerība, kuras mērķis ir radīt kopēju miera un stabilitātes telpu, balstītu uz pamatprincipiem, tostarp cilvēktiesību un demokrātijas ieviešanu,

— ekonomiska un finansiāla partnerība, lai veidotu kopīgu labklājību, izveidojot progresīvu brīvās tirdzniecības telpu ar nozīmīgu EK finansiālu atbalstu ekonomikas pārejai partnervalstīs un sociālām un ekonomiskām sekām šādas reformas rezultātā,

— sociāla, kultūras un humanitāra partnerība, lai attīstītu cilvēkresursus, sekmētu izpratni starp kultūrām un veidotu brīvas un plaukstošas pilsoniskās sabiedrības.

3. MEDA programma ir galvenais EK finanšu instruments Eiropas-Vidusjūras reģiona valstu partnerības īstenošanai, kuras tiesiskais pamatojums ir noteikts Padomes 1996. gada 23. jūlija Regulā (EK) Nr. 1488/96 ⁽²⁾. Šī regula apraksta plaša spektra atbalsta pasākumus, kas īstenojami, lai sekmētu Vidusjūras reģiona partneru centienus veikt reformas to ekonomikā un sociālajā

⁽¹⁾ Partnervalstis 1995. gadā bija Maroka, Alžīrija, Tunisija, Ēģipte, Izraēla, Jordānija, Palestīnas pašpārvalde, Libāna, Sirija, Turcija, Kipra un Malta. No minētajām valstīm Kipra, Malta un Turcija vairs nesāņem divpusējo atbalstu saistībā ar MEDA, jo Kipra un Malta ir kļuvušas par ES dalībvalstīm, bet Turcija sāņem īpašu pirmspievienošāns atbalstu. Izraēla tiek uzskatīta par valsti ar augstiem ienākumiem, un tādēļ tā nevar sāņņemt divpusējo atbalstu. Visas četras valstis vēl var gūt labumu no MEDA reģionālās programmas.

⁽²⁾ Padomes 1996. gada 23. jūlija Regula (EK) Nr. 1488/96 par finansiāliem un tehniskiem pasākumiem (MEDA) ekonomikas un sociālo struktūru reformas atbalstam Eiropas-Vidusjūras reģiona partnerattiecībās (OV L 189, 30.7.1996., 1. lpp.). Faktiski termins "MEDA" ir atvasināts no franču valodā lietotā termina "mesures d'accompagnement", taču praksē un arī šajā ziņojumā programmu sauc par "MEDA" programmu. Tā kā Regulu (EK) Nr. 1488/96, kas attiecas uz 1995.–1999. gadu, grozīja un paplašināja Regula (EK) Nr. 2698/2000, kas attiecas uz 2000.–2006. gadu, šos abus laika periodus un attiecīgās programmas arī sauc par MEDA-I un MEDA-II.

sfērā, kā arī mazinātu negatīvās sekas, kas var rasties ekonomikas attīstības rezultātā. Regulā kopējie paredzētie bāzes līdzekļi laika posmam no 1995. līdz 1999. gadam bija 3 424,5 miljoni ekiju.

4. Pēc regulas izvērtēšanas 1999. gadā to grozīja ar Padomes Regulu (EK) Nr. 2698/2000 ⁽³⁾, ko parasti sauc par MEDA-II regulu. Šī regula laika posmam no 2000. līdz 2006. gadam paredz bāzes finansējumu 5 350 miljonu EUR apmērā. Šis grozījums arī ietvēra vēl vienu atbalstāmo darbību jomu ("Apstākļu uzlabošana mazāk nodrošinātajai iedzīvotāju daļai") un vienkāršoja atsevišķas lēmumu pieņemšanas procedūras.

5. Faktiskās kopējās saistības laika posmam no 1995. līdz 2005. gadam ir aptuveni 6 900 miljoni EUR, un šajā laika posmā faktiski ir izmaksāti apmēram 4 000 miljoni EUR. Detalizētāks pārskats par saistībām un līdzekļu izmaksu valstīm par laika posmu no 1995. līdz 2005. gadam ir iekļauts I pielikumā.

Revīzijas tvēruma un metode

6. No 2005. gada augusta līdz decembrim Palāta veica MEDA programmas revīziju, pievērsoties šādiem jautājumiem:

a) vai MEDA programma faktiski sniedz ieguldījumu ekonomikas reformā un sociālā attīstībā Vidusjūras reģiona valstīs, kas piedalās šajā programmā?

b) vai Komisijas veiktā MEDA programmas pārvaldība ir pietiekama?

7. Saistībā ar pirmo jautājumu galvenie pārbaudītie aspekti aptvēra programmas atbilstīgumu un mērķtiecīgumu, valstu ieinteresētības pakāpi, resursu palielināšanu un sasniegtos rezultātus.

8. Saistībā ar otro jautājumu galvenie apskatītie aspekti ir programmu plānošanas, sagatavošanas un īstenošanas ātrums un efektivitāte, kā arī programmu uzraudzība, vērtēšana un donoru koordinēšana.

9. Ekonomikas reforma un sociālā attīstība ietver atbalstu ekonomikas pārejai un Eiropas-Vidusjūras reģiona brīvās tirdzniecības telpas izveidei (piemēram, tirdzniecības pilnveidošana, jaunu darba vietu izveide un privātā sektora attīstība), kā arī darbības reformu programmu atbalstam (piemēram, finanšu pakalpojumus un valsts administrācijā) un ekonomikas infrastruktūru modernizēšanu, jo īpaši transporta, enerģētikas, lauku un pilsētu attīstības nozarēs, kā arī uzlabojumus sociālajos pakalpojumos, jo īpaši veselības aprūpes, ģimenes plānošanas, ūdens apgādes, sanitārajā un mājokļu jomā.

⁽³⁾ OV L 311, 12.12.2000., 1. lpp.

10. Revīzijas darbs ietvēra revīzijas apmeklējumus Ēģiptē un Marokā, kur tika veikta revīzijai atlasīto projektu un programmu pārbaude, kā arī notika pārrunas ar delegāciju darbiniekiem, vietējām iestādēm, projektu vadītājiem, tehniskajiem asistentiem un pārējiem donoriem. Papildus tam tika veikta Jordānijā īstenoto projektu un programmu dokumentu pārbaude. Revīzijā pievērsa uzmanību projektiem, kas finansēti no *MEDA-I* un *MEDA-II*. Projekti, kas finansēti saistībā ar vecajiem Protokoliem ⁽¹⁾, *MEDA* programmas reģionālajām komponentēm vai horizontālajām vai tematiskajām budžeta pozīcijām, šajā revīzijā nebija ietverti. Pilnīgs saraksts ar šajā revīzijā ietvertajiem projektiem un programmām ir iekļauts *II pielikumā*.

11. Visbeidzot revīzijā tika pārbaudīti arī attiecīgie vērtēšanas ziņojumi, kuri sagatavoti Komisijas vārdā, tostarp *MEDA-II* programmas starpposma vērtējums, ko pabeidza 2005. gadā. Šajā vērtējumā uzmanība tika pievērsta diviem galvenajiem jautājumiem, t. i., cik atbilstīga ir *MEDA-II* programma un cik produktīvi/efektīvi ir *MEDA-II* pārvaldības un īstenošanas pasākumi. Šos jautājumus iedalīja vairākos apakšjautājumos, un katram no tiem izstrādāja piemērotu vērtēšanas metodi, tostarp plašu dokumentu pārbaudi un vairākas intervijas Komisijas centrālajos dienestos un divās apmeklētajās valstīs (Ēģiptē un Tunisijā). Palāta ir analizējusi šo vērtējumu saistībā ar tās veikto revīziju un secinājusi, ka vērtējums ir pietiekami pamatots, lai vērtēšanas rezultātus varētu izmantot kā apliecināšanu pierādījumu Palātas veiktās revīzijas konstatējumiem (sk. arī 46.–47. punktu), tādēļ ir veikta attiecīga atsauce uz šo starpposma vērtējumu.

APSVĒRUMI

Vai *MEDA* programma sniedz ieguldījumu ekonomikas reformā un sociālajā attīstībā Vidusjūras valstīs, kas piedalās šajā programmā?

Projekti ir atbilstīgi *MEDA* un valstu mērķiem, bet ne vienmēr tie ir pietiekami mērķtiecīgi

12. Visi trijās valstīs revīzijas laikā pārbaudītie projekti atbilda *MEDA* mērķiem ⁽²⁾ un bija saskaņā ar attiecīgo valstu attīstības plānu mērķiem. Tam par apstiprinājumu kalpo Komisijas veiktais *MEDA-II* programmas starpposma vērtējums, kurā secināts, ka programmu atbilstība bija apmierinoša.

⁽¹⁾ No 1979. līdz 1995. gadam finansiālā un tehniskā sadarbība ar Vidusjūras reģiona valstīm pamatojās uz vairākiem divpusējiem finanšu protokoliem.

⁽²⁾ Pirmā *MEDA* regula paredz, ka Kopiena atbalstīs Vidusjūras reģiona partneru centienus veikt ekonomikas un sociālo struktūru reformas un mazināt negatīvās sekas, kas var rasties ekonomikas attīstības rezultātā. *MEDA-II* regulā šīm divām jomām pievienoja vēl vienu, proti, uzlabot apstākļus mazāk nodrošinātajai iedzīvotāju daļai. Detalizēts iespējamo atbalsta pasākumu saraksts sniegts *MEDA* regulas *II pielikumā*.

13. Visās trijās valstīs EK atbalsta portfelis ir bijis jauka tipa atbalsts ekonomikas reformām un sociālajai attīstībai. Ēģiptē un Marokā starp abām šīm dažādajām jomām bija labs līdzsvars, bet Jordānijā lielāks uzsvars bija likts uz ekonomikas reformām.

14. Tomēr, tā kā *MEDA* mērķi un iespējamie atbalsta pasākumi *MEDA* regulās ir kopumā vispārīgi definēti, jautājums ir tāds, vai praksē Komisija ir konkretizējusi atbalstu, kas varētu palielināt šāda atbalsta saskaņotību.

15. Divās no trijām pārbaudītajām valstīm (Ēģiptē un Jordānijā) ir bijusi izteikta tendence novirzīt atbalstu uz ierobežotu skaitu sektoru un īstenot ierobežotu skaitu intervencu. Trešajā valstī, proti, Marokā, tā gluži nebija, jo EK atbalsts aptvēra lielu skaitu intervencu daudzos dažādos sektoros, jo īpaši *MEDA-I* laikā un nedaudz mazākā mērogā *MEDA-II* ⁽³⁾.

16. Tajā pašā laikā Komisija ir formulējusi jaunu ārējo attiecību politiku saistībā ar kaimiņvalstīm — sauktu par Eiropas kaimiņattiecību politiku. Saskaņā ar šo politiku 2007. gadā stāsies spēkā jauns finanšu instruments (Eiropas kaimiņattiecību un partnerattiecību instruments), kas aizvieto vairākus citus instrumentus, tostarp *MEDA*. Lai īstenotu Eiropas kaimiņattiecību politiku, vispirms visām partnervalstīm izstrādā īpašus rīcības plānus. Ņemot vērā to, ka šie rīcības plāni izklāsta plaša spektra prioritātes visās sadarbības jomās ⁽⁴⁾, nākamajos valstu stratēģijas dokumentos (saistībā ar 2007.–2013. gadu) būtu vairāk jākoncentrējas uz ierobežotu skaitu intervences jomu.

Ieinteresētība projektā palīdz sasniegt labākus rezultātus, un to sekmē tiešs budžeta atbalsts

17. Viens no vispārpieņemtiem principiem efektīva atbalsta sniegšanai ir iesaistītās puses ieinteresētības veicināšana (t. i., paredzētajiem saņēmējiem ir jāatbild un jākontrolē projekti un programmas visās to stadijās) ⁽⁵⁾. Tādēļ, apsverot, vai *MEDA* programma faktiski sniedz ieguldījumu ekonomikas reformā un sociālajā attīstībā programmā iesaistītajās Vidusjūras reģiona valstīs, otrs aspekts, kam revīzijas laikā tika pievērsta uzmanība, bija jautājums, vai Komisija ir sekmējusi saņēmējvalstu valdību ieinteresētību programmu īstenošanā.

⁽³⁾ To ilustrē apstiprināto projektu/programmu skaits saistībā ar *MEDA-I* (izņemot atbalstu EIB intervencēm), kurš Ēģiptē bija 4, Jordānijā – 6, bet Marokā – 26. Dati par *MEDA-II* periodu līdz 2005. gadam ir šādi: Ēģipte – 14, Jordānija – 8, bet Maroka – 19.

⁽⁴⁾ Jau apstiprinātie Rīcības plāni Marokai un Jordānijai ietver attiecīgi 85 un 68 dažādas veicamas darbības.

⁽⁵⁾ Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācija, *DAC Principles for Effective Aid*, 1992. gads.

18. Viens no veidiem, kā to izdarīt, ir aizvietot projektu tradicionālo atbalstu ar kopbudžeta atbalstu, kura gadījumā saņēmējvalsts valdība un donors vienojas par noteiktām veicamām darbībām (bieži vien tie ir politikas reformas pasākumi), taču donora sniegtie līdzekļi netiek izmantoti, lai segtu noteiktus izdevumus, bet gan tiek tieši iemaksāti valsts budžetā. Lēmums par budžeta atbalsta izmantošanu, protams, ir atkarīgs no atsevišķu nosacījumu izpildes, piemēram, jābūt noteiktiem valsts finanšu pārvaldības standartiem⁽¹⁾. Tiek uzskatīts, ka šī atbalsta līdzekļu sniegšanas metode parasti veicina saņēmējvalsts valdības ieinteresētību, lai gan nevar to pilnīgi nodrošināt (piemēram, budžeta atbalsta programma un iesaistīto nosacījumu veids, sk. 1. izcēlumu).

1. izcēlums

Budžeta atbalsta piemērs

Tirdzniecības veicināšanas programma, Ēģipte (40 miljoni EUR)

Programmas mērķi

- Samazināt termiņus un izmaksas saistībā ar muitas importa un eksporta procedūrām un pārējām pārbaudēm un standartiem
- Pastiprināt eksporta stimulus

Īstenošanas mehānisms

Finansēšanas nolīgumā šie mērķi atspoguļoti vairākās darbībās, kas jāveic Ēģiptes iestādēm. Papildus īpašajām nozaru darbībām budžeta atbalsta programma var arī ietvert dažus nosacījumus saistībā ar makroekonomikas politiku vai valsts finanšu pārvaldību. Nolīgumā ir sīki izklāstīta katra darbība, kā arī rādītāji, dokumenti un pārējie informācijas avoti, kurus izmantos, lai pārbaudītu, vai visas darbības patiešām ir veiktas. EK līdzekļu izmaksa notiek divos posmos un ir atkarīga no tā, vai vērtējums par darbības izpildi ir pozitīvs.

Veiktās darbības

Pirms tika veikta pirmā līdzekļu izmaksa 20 miljonu EUR apmērā, 2005. gada augustā bija pabeigtas šādas uzsāktās darbības:

- īstenoja piesardzīga makroekonomikas politika, lai nodrošinātu iekšējo un ārējo līdzsvaru atbilstīgi 2005.-2007. gada plānotajiem mērķiem,
- gūti nozīmīgi panākumi fiskālajā konsolidācijā un budžeta grāmatvedībā,
- muitā ieviesta elektroniska norēķinu sistēma,
- muitas operācijas notika 24 stundas diennaktī,
- publicēts muitas konsolidētais izdevums par visiem muitas noteikumiem un procedūrām,
- muitas punktus atvērta klientu apkalpošanas vieta, kur iesniegt sūdzības.

19. Revīzijā tika konstatēts, ka visās trijās valstīs uzskatāmi intensīvāk izmanto budžeta atbalsta instrumentu, ko apliecina arī visu MEDA valstu kopējā statistika, kas ietverta starpposma novērtējumā (?). Tomēr Marokā ir arī liels skaits tradicionālo projektu, tostarp vairāki projekti saistībā ar infrastruktūras un aprīkojuma nodrošināšanu, kuri pēc savas būtības faktiski neveicina ieinteresētību pretēji tiem projektiem, kas saistās ar mācību kursiem un iestāžu darbības pilnveidošanu.

20. Saistībā ar jau īstenotām budžeta atbalsta darbībām pasākumus īstenoja apmierinoši un maksājumus veica bez lieliem kavējumiem vai problēmām. No tā var secināt, ka šajos gadījumos vietējas varas iestādes uzņemas dalību un bija ieinteresētas reformu programmās.

21. Tajā pašā laikā ir skaidrs, ka budžeta atbalsts nav vienīgais instruments atbalsta sniegšanai. Bieži vien politikas reformām ir vajadzīgas papildu darbības, piemēram, mācību kursi vai aprīkojums, kuru gadījumā arī tradicionāla projekta izvēle ir labāka, jo tad mērķis ir sniegt konkrētu atbalstu atsevišķai iedzīvotāju grupai vai reģionam, piemēram, ar lauku attīstību.

22. Šādos projektos finansiālu ieinteresētību var sekmēt ne tikai vietējās pašvaldības finansiāla dalība, bet arī cilvēki, kuri gūst labumu no atbalstītajām darbībām. Revīzijā pozitīvs piemērs tam tika konstatēts Marokā, kur tika īstenots lauku attīstības projekts Centrālajos Atlasa kalnos. Aktīvu dalību projektā izrādīja arī vietējie iedzīvotāji, kas nozīmē, ka vietējie partneri bija pilnībā iesaistīti, sagatavojot un īstenojot vietējo attīstības plānus. Bija acīmredzams, ka šāda metode sekmē projekta pasākumu veiksmīgu darbību (sk. 2. izcēlumu).

2. izcēlums

Projektu atbalsta piemērs

Lauku attīstība Centrālajos Atlasa kalnos, Maroka

(Kenifras projekts, 15 miljoni EUR)

Projekta mērķi

- Sekmēt reģionālo atšķirību izlīdzināšanu Marokā saistībā ar sociālo un ekonomisko attīstību
- Veikt ieguldījumu lauku sieviešu stāvokļa uzlabošanā
- Veikt ieguldījumu dabas resursu ilgtspējīgā pārvaldībā, cīņā pret eroziju un sausuma seku mazināšanā

⁽¹⁾ Sk. arī Īpašo ziņojumu Nr. 2/2005 par budžeta atbalstu, ko no Eiropas Attīstības fonda sniedz Āfrikas, Karību un Klusā okeāna valstīm: Komisijas veiktā pārvaldība attiecībā uz valsts finanšu reformām (OV C 249, 7.10.2005.).

⁽²⁾ Starpposma novērtējuma ziņojuma 2.3. tabula rāda, ka, salīdzinot MEDA-I un MEDA-II periodus, budžeta atbalsta īpatsvars ir palielinājies no 29 % līdz 40 %, bet projektu atbalsta īpatsvars ir samazinājies no 53 % līdz 35 %. Pārējie ir reģionālie projekti un atbalsts Eiropas Investīciju bankas darbībām.

Īstenošanas mehānisms

Pēc finansēšanas nolīguma parakstīšanas projekta vadība sagatavo detalizētu darba plānu. Kad to apstiprina, delegācija izmaksā projektam avansu, un tad var uzsākt projekta īstenošanu. Projekta pārskatus regulāri sagatavo, revidē un iesniedz delegācijai, un tad projektam var izmaksāt nākamo avansu.

Darbību paraugs

Galvenās darbības 2005. gada pirmajā pusē bija šādas:

- projektu pārvaldības struktūrvienība saņēma datoru un biroja aprīkojumu,
- ar vietējām pārvaldības apvienībām parakstīja līgumus, 33 no šīm apvienībām darbojās,
- izdalīja vairāk nekā 250 000 augļu koku,
- aprīkojumu piegādāja un mācības nodrošināja sešām bišsaimniecībām;
- sekmēja sieviešu iesaisti vīstkopībā, piegādājot 10 000 čāļu,
- uzsāka 468 hektāru zemes irigāciju,
- pabeidza astoņu ceļu izbūvi 52,6 km garumā, lai savienotu ciemus, un turpināja būvēt vēl piecus citus ceļus,
- no jauna apmežoja 271 hektāru zemes,
- vakcinēja 200 lopkopju lopus,
- projektā izveidoja sadarbību ar divām vietējām pārvaldības apvienībām, lai izveidotu lopu nobarošanas centrus.

23. Beigās izšķirošs faktors ieinteresētības sekmēšanai nav tikai atbalsta sniegšanas modelis, bet arī vietējo varas iestāžu atvērtība jaunām idejām un reformai. To parāda arī vairāki revīzijā ietvertie projekti/programmas, kur to norises gaita acīmredzami uzlabojās, tiklīdz tajā pilnībā iesaistījās saņēmējinstāde vai jauns ministrs izrādīja padziļinātu interesi par konkrēto programmu.

Resursu palielināšana ir MEDA programmas nozīmīgs elements

24. Vietējo iestāžu spēja plānot un īstenot reformu programmas un citus attīstības pasākumus ir vēl viens svarīgs faktors, kas ietekmēs to, vai MEDA programma faktiski dos ieguldījumu ekonomikas reformā un sociālajā attīstībā Vidusjūras reģiona valstīs, kas piedalās šajā programmā. Veicot revīziju, tika pārbaudīts, vai Komisija sniedz ieguldījumu šajā jomā.

25. Praktiski visi pārbaudītie projekti/programmas trijās valstīs ietvēra kompetences palielināšanas pasākumus vai

komponentes. Vairākos gadījumos pat intervences galvenais mērķis ir resursu palielināšana iestādēs, kas piedalās konkrētajā projektā vai programmā ⁽¹⁾.

26. Īpaša joma, kurā jāpilnveido vietējo iestāžu darbības resursi administratīvā ziņā, ir valsts iestāžu īstenotais iepirkums, bet piemērojot EK procedūras. Kā jau izklāstīts turpmāk 39. punktā, problēmas ar iepirkumu bija viens no galvenajiem iemesliem, kādēļ kavējās projektu īstenošana.

Līdz šim atbalstam ir ierobežoti rezultāti

27. Revīzijas nolūkā pārbaudīja atlasīto projektu paraugu no trim valstīm (sk. II pielikumu), lai novērtētu, vai ir sasniegti paredzētie rezultāti, kas bija formulēti individuālajos finansēšanas nolīgumos.

28. Kopumā pēc vairāk nekā desmit gadus ilgās MEDA programmas īstenošanas rezultāti līdz šim ir ierobežoti, jo daudzi projekti/programmas, tostarp nozīmīgs skaits MEDA-I projektu/programmu, vēl turpinājās revīzijas laikā, un to galīgie rezultāti vēl nebija nosakāmi ⁽²⁾.

29. Pabeigto vai gandrīz pabeigto MEDA-I (1995–1999) projektu un programmu sagaidāmie mērķi kopumā ir vai tiks sasniegti, taču ne pilnīgi visos gadījumos. Lielāko daļu MEDA-I projektu/programmu uzsāka ļoti vēlu, daļēji tādēļ, ka MEDA-I tiesiskais regulējums tika pabeigts vēlu, kā arī tādēļ, ka daudzi projekti saskārās ar kavēšanos to sākumposmā ilgu konkursa procedūru rezultātā. Līdz ar to tika kavēti termiņi un vajadzēja vienu vai vairākas reizes pagarināt projekta sākotnējo termiņu (desmit no 11 pārbaudītajiem projektiem/programmām), lai pabeigtu (lielāko daļu) plānoto darbību. Revīzijas laikā (2005. gada beigās) desmit no 11 pārbaudītajiem MEDA-I projektiem/programmām vēl joprojām tika īstenoti.

30. Revīzijas laikā vēl nebija iespējams pilnīgi vērtēt lielākās daļas MEDA-II projektu/programmu rezultātus. Budžeta atbalsta darbības parasti norisinājās saskaņā ar grafiku, bet projekti, kas ietvēra tehniskās palīdzības sniegšanu un dažkārt arī aprīkojuma piegādi vai darbu veikšanu, ļoti iespējams, kavēsies. Vairākiem pārbaudītajiem projektiem jau bija sagaidāmas problēmas ar termiņu ievērošanu tā sauktā D+3 noteikuma dēļ, kas ierobežo laika posmu, kurā var parakstīt līgumus (papildu informācijas nolūkos sk. turpmāk 41. punktu).

⁽¹⁾ Piemēri ir: arodmācību projekts Marokā, tirdzniecības veicināšanas programma Ēģiptē, institucionāls atbalsts Akabas Speciālās ekonomiskās zonas pārvaldei Jordānijā un atbalsts Asociācijas nolīguma izpildei visās trijās valstīs.

⁽²⁾ Piemēram, Ēģiptē trīs no četrām MEDA-I programmām (veselības, izglītības un rūpniecības modernizācijas jomā) vēl joprojām turpinājās revīzijas laikā, un šo projektu termiņš tika pagarināts.

31. Lielākā daļā MEDA valstu EK atbalsta ietekmes nozīmīgumu nevar saistīt ar tā finansiālo raksturu, jo kopumā EK atbalsts ir ļoti ierobežots salīdzinājumā ar šo valstu IKP, un parasti tas ir mazāks par 1 % no valsts budžeta. Tas katrā ziņā tā ir divās no trim revīzijā pārbaudītajām valstīm ⁽¹⁾. EK atbalsta nozīmīgums ir saistāms ar mēģinājumiem risināt un atbalstīt reformas jautājumus (piemēram, veselības aprūpes finansēšanas sistēma, rūpniecības modernizācija, banku sektora reforma, muitas darbības uzlabošana) un rosināt šo valstu valdības risināt šādus jautājumus, kā arī to gatavību atbalstīt nabadzīgākos un zemākos iedzīvotāju slāņus. Tādēļ EK atbalstam bieži vien ir kvalitatīvs un novatorisks raksturs, un tā ietekmi ir grūti kvantificēt.

Vai Komisijas īstenotā MEDA programmas pārvaldība ir pietiekama?

Programmu plānošana, sagatavošana un īstenošana ir uzlabojusies

Programmu plānošana

32. MEDA-I perioda programmu plānošana un projektu sagatavošana sākās vēlu. MEDA regula tika pieņemta tikai 1996. gadā, un pirmās provizoriskās programmas attiecās uz

1996.–1998. gadu. Rezultātā saistības koncentrējās dažos gados un dažkārt tikai dažiem lieliem projektiem vai programmām, piemēram, četras MEDA-I saistības Ēģiptei bija no 100 līdz 250 miljoniem EUR, saistības Jordānijai ietvēra divas strukturālo pielāgojumu programmas (SAF) attiecīgi 100 un 80 miljonu EUR apmērā, bet Marokā saistības ietvēra strukturālo pielāgojumu programmu 120 miljonu EUR un ceļu projektu 80 miljonu EUR apmērā.

33. MEDA-II regula, kas stājās spēkā 2001. gadā, ietvēra jaunus plānošanas noteikumus. Šie noteikumi bija paredzēti, lai pārtrūktu plānošanu, ļaujot konkrētajam gadam ierosinātās saistības iesniegt MED komitejā reizi gadā kā gada finansēšanas plānu ar pievienotiem īsiem projektu kopsavilkumiem (pretēji agrākajai praksei iesniegt projektu priekšlikumus dažādos laika posmos).

34. Turklāt 2001. gadā tika sagatavoti jauni valsts stratēģijas dokumenti par 2002.–2006. gadu, kā arī valsts provizoriskās programmas par 2002.–2004. gadu. Kopš 2002. gada faktiskās saistības ir bijušas saskaņā ar šiem plānošanas dokumentiem. Jo īpaši tas attiecas uz 2002.–2004. gada valsts provizoriskajām programmām, kurās projektu priekšlikumi ir formulēti, daudz vairāk saglabājot nepārtrauktību, kā tas ir redzams *tabulā*. Kopš 2002. gada kopējās saistības visām valstīm ir vienmērīgāk sadalītas.

Tabula

Saistības un līdzekļu izmaksas Ēģiptei, Jordānijai, Marokai un visām valstīm (tostarp reģionālām programmām) laika posmā no 1995. līdz 2005. gadam

	(miljonos EUR)											
	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	Kopā
Ēģipte												
Saistības	—	75	203	397	11	13	—	78	104	159	110	1 150
Izmaksas	—	—	2	88	67	64	62	26	57	151	133	650
Jordānija												
Saistības	7	100	10	8	129	15	20	92	42	35	58	516
Izmaksas	—	60	45	2	2	84	11	50	47	51	43	393
Maroka												
Saistības	30	—	236	219	176	141	120	122	143	152	135	1 472
Izmaksas	—	1	31	42	54	40	41	102	102	158	213	783
Visas valstis												
Saistības	173	370	911	809	797	569	603	612	615	698	735	6 888
Izmaksas	50	155	213	217	240	318	318	454	498	801	781	4 043

Avots: EuropeAid un delegācijas dati (nelielas atšķirības pastāv noapaļošanas dēļ).

⁽¹⁾ Sk. "Eiropas Komisijas stratēģijas novērtējums Ēģiptei", 1. sējums, nobeiguma ziņojums, 2004. gada februāris, 2.3. punkts, un "Eiropas Komisijas stratēģijas novērtējums Marokai", nobeiguma ziņojums, 2003. gada jūlijs, 4.1. punkts.

Sagatavošana

35. Projekta sagatavošanas process ietver vairākus soļus: sākotnējā projekta formulēšana, veicot detalizētu sagatavošanu; iesniegšana dalībvalstu konsultatīvajai komitejai (*MED* komitejai) un tad finansēšanas lēmums, ko pieņem Komisija, un finansēšanas nolīguma parakstīšana starp Komisiju un saņēmējvalstu iestādēm. Pārskats par revīzijā iekļautajiem projektiem/programmām (sk. *II pielikumu*) norāda, ka *MEDA-II* periodam šo procesu pabeidza kopumā ātrāk nekā agrāk ⁽¹⁾. To veicinošie faktori bija pienākumu deleģēšana delegācijām, kas noteikti palielināja to iesaistīšanos sagatavošanās procesā, un programmu plānošanas procesa vispārēja vienkāršošana, kā tas aprakstīts 33. un 34. punktā, kā arī vairākas citas izmaiņas pārvaldībā ir bijušas daļa no vispārējās ārējā atbalsta reformas ⁽²⁾.

36. Revīzijā tika konstatēts, ka pakalpojumu sniegšana projekta sākumā, kas parasti ir tehniskā palīdzība, prasa vismaz astoņus mēnešus no uzaicinājuma iesniegt priekšlikumus līdz līguma parakstīšanai, bet dažreiz līdz diviem vai pat trim gadiem ⁽³⁾. Tā var notikt, ja konkursa rezultāti nav veiksmīgi, piemēram, konkursam iesniegts nepietiekams skaits derīgu piedāvājumu, un tas ir jāatkārto. Šā iemesla dēļ ar tehnisko palīdzību saistītie projekti prasa daudz laika, un ir ļoti iespējami termiņu kavējumi. Šajā ziņā nav lielas starpības starp *MEDA-I* un *MEDA-II*.

Īstenošana

37. *MEDA* programmas izpilde finansiālā ziņā, vērtējot izmaksātos līdzekļus (sk. *tabulu*), ir būtiski uzlabojusies kopš 2000. gada un vēl jo vairāk — kopš 2002. gada. *MEDA-I* gadījumā no 1995. līdz 1999. gadam katru gadu vidēji tika izmaksāti 175 miljoni EUR, bet nākamajā laika posmā no 2000. līdz 2005. gadam šī summa trīskāršojās līdz aptuveni 528 miljoniem EUR gadā. Kopā izmaksātie līdzekļi 2004. un 2005. gadā bija lielāki nekā šajos gados uzņemtas saistības, kas nozīmē, ka sākot ar 2004. gadu pirmo reizi kopš *MEDA* uzsākšanas kopējais uzkrātais neizpildīto saistību daudzums ⁽⁴⁾ ir samazināts. Sešu gadu

⁽¹⁾ *MEDA-II* starpposma novērtējumā ir *EuropeAid* apkopoti dati, kas norāda uz to, ka viens posms visā sagatavošanas procesā, proti, laika posms no finansēšanas lēmuma līdz finansēšanas nolīguma parakstīšanai ir samazināts vidēji no aptuveni 10 mēnešiem 1995.–1999. gadā līdz aptuveni sešiem mēnešiem 2000.–2004. gadā.

⁽²⁾ Tās, piemēram, ietver *EuropeAid* izveidi, kvalitātes atbalsta grupu izveidi *EuropeAid*, vadlīniju un projekta dokumentu standarta paraugu sagatavošanu.

⁽³⁾ Piemēram, Tirdzniecības veicināšanas A programmā Ēģiptē tas prasīja aptuveni divus gadus, savukārt Jordānijā regulatīvās bāzes reformas un privatizācijas projekta atbalstam paredzētajā projektā vajadzēja trīs gadus pēc finansēšanas nolīguma parakstīšanas, pirms tika parakstīti tehniskās palīdzības līgumi.

⁽⁴⁾ Tā sauktais RAL = *reste à liquider*.

laikā (1995.–2000. gadā) *MEDA-I* programmai akumulētās līdzekļu izmaksas sasniedza 38 % no akumulētajām saistībām, bet *MEDA-II* programmai pēc sešiem gadiem (2000.–2005. gadā) šis īpatsvars palielinājies līdz 46 %. Tas norāda, ka *MEDA-II* laikā īstenošanas ātrums ir uzlabojies. *MEDA-II* starpposma vērtējumā minēts līdzīgs secinājums, proti, tajā teikts, ka “programma ir sasniegusi briedumu tās darbību līmeņa ziņā” ⁽⁵⁾.

38. Šo pozitīvo īstenošanas tendenci izskaidro šādi faktori:

- a) pašlaik īstenoto *MEDA* projektu/programmu kopējais portfelis ir pakāpeniski pieaudzis;
- b) daudziem *MEDA-I* projektiem/programmām bija lēns sākums, un līdzekļus faktiski sāka izmaksāt tikai kopš 2000. gada. Apmēram 40 % un 30 % no kopējiem izmaksātajiem līdzekļiem 2004. un 2005. gadā attiecīgi bija par projektiem/programmām, kuras sākās saskaņā ar *MEDA-I*. Decentralizācija ir neapšaubāmi paātrinājusi šo projektu īstenošanu, tādējādi palielinot kopējo līdzekļu izmaksāšanu, tādēļ šajā procesā ir vērojams tāds kā “panākšanas” elements;
- c) kā jau minēts 19. punktā, *MEDA-II* jaunajos projektos/programmās proporcionāli vairāk izmanto budžeta atbalsta instrumentu, kas parasti ļauj ātrāk veikt pirmo līdzekļu izmaksāšanu, kā arī izmaksāt vairāk līdzekļu nekā tradicionālajiem projektiem.

39. Tomēr kopumā pozitīvs vērtējums nenozīmē, ka īstenošana vienmēr notiek bez problēmām. Ar iepirkumu saistītās problēmas ir galvenais iemesls, kādēļ kavējas īstenošana. Praktiski visi revīzijā pārbaudītie projekti/programmas, kas ietver iepirkuma komponenti (darbi, piegādes vai pakalpojumi), ir saskārušies ar problēmām, un kavēšanās šajā ziņā ir notikusi dažādu iemeslu dēļ. Daudzi konkursi bija jāatceļ un jāizsludina atkārtoti, jo trūka tehniski pareizi sagatavotu piedāvājumu. Iepirkuma procedūras ir kopumā sarežģītas, un bieži vien vietējās pārvaldības struktūrvienības vai vietējie konkursa dalībnieki nepārzina tās. Piemēram, Ēģiptē mazajiem vietējiem darbuzņēmējiem bija grūtības ievērot konkursu administratīvās prasības, jo visi konkursu dokumenti bija angļu valodā. Noteikums, ka piegādes veicamas no Eiropas vai Vidusjūras reģiona rada vēl vienu bieži sastopamu problēmu, jo īpaši saistībā ar datoru un elektronisko aprīkojumu.

40. Revīzijā tika konstatēts, ka decentralizācijas rezultātā delegācijas ar savu personālu, kas ir specializējies finanšu un līgumu slēgšanas jautājumos, tagad var ievērojami palīdzēt un palīdz projektu vadītājiem un vietējām varas struktūrām iepirkumu procedūras jautājumu risināšanā. Piemēram, tika konstatēts, ka pirms

⁽⁵⁾ Sk. starpposma novērtējuma 6.2. punktu.

paziņojumiem par konkursu rīkošanu delegācija Marokā organizē informatīvas sanāksmes un sniedz atbalstu dažādos procedūras līmeņos dažādām iesaistītajām personām. Ēģiptē delegācija ir palīdzējusi arī pārraudzīt un vadīt konkursu svarīgai celtniecības komponentei, kas pretējā gadījumā, iespējams, tiktu atcelta, jo atlikušajā projekta termiņā tam vairs nebūtu laika. Turklāt delegācija Ēģiptē izskatīja iespēju pārtulkot konkursa dokumentus arābu valodā.

41. Lielākajai daļai *MEDA-II* projektu piemēro tā saukto *D + 3* noteikumu, kas paredz, ka līgumi par darbu izpildi, piegādēm vai pakalpojumu sniegšanu jānoslēdz ne vēlāk kā trīs gadu laikā pēc budžeta saistībām ⁽¹⁾. Šā noteikuma rezultātā vairākiem jauniem projektiem, kuru īstenošana bija jāuzsāk revīzijas laikā un kuri ietver nozīmīgas iepirkuma komponentes un/vai paziņojumus par konkursu organizēšanu, ir ierobežots laika posms šo darbību veikšanai.

Uzraudzība un vērtēšana notiek regulāri

42. Makrolīmenī EK delegācijas veic sistemātiskus novērtējumus (piemēram, ceturkšņa makroekonomikas ziņojumi, regulāri tirdzniecības ziņojumi, budžeta atbalsta programmu novērtējumi), kā arī šādus novērtējumus veic citas organizācijas (Pasaules Banka, Starptautiskais Monetārais fonds), izmantojot standarta makroekonomikas rādītājus, taču šajā līmenī ir grūti novērtēt Komisijas sniegtā atbalsta ietekmi.

43. Ļoti grūti ir novērtēt arī Komisijas ietekmi ES stratēģisko mērķu līmenī, kā tas ir noteikts valstu stratēģiskajos dokumentos, jo īpaši, kad šie mērķi ir definēti samērā vispārīgi (piemēram, ekonomikas pārejas procesa un ilgtspējīgas un līdzsvarotas sociāli ekonomiskās attīstības atbalstīšana), bet nav noteikti nekādi konkrēti rādītāji, pēc kuriem spriest par sasniegumiem.

44. Komisija pārrauga galvenokārt individuālo projektu/programmu līmenī, kur veic regulāru uzraudzību un vērtēšanu un bieži izmanto rādītājus to loģiskajās sistēmās. Tagad ārējo uzraudzības apmeklējumu sistēmā ietilpst vairums projektu/programmu, un tā nodrošina regulāru ārējo novērtējumu projekta aprakstam, rezultātiem, ietekmei un ilgtspējības perspektīvai. Vairumam projektu/programmu regulāri notiek starpposma pārbaudes un projekta galīgie novērtējumi.

45. Par labu iniciatīvu ir uzskatāma katras valsts stratēģijas izvērtēšana, ko 2003. gadā veica par Maroku un 2004. gadā — par Ēģipti. Tā ir sniegusi noderīgu informāciju, ko var ņemt vērā, sagatavojot jaunus valsts stratēģijas dokumentus un provizoriskos plānus, tomēr šāda vērtēšana tika veikta tikai par šīm divām valstīm.

⁽¹⁾ Sk. 166. pantu Padomes 2002. gada 25. jūnija Regulā (EK, *Euratom*) Nr. 1605/2002 par Finanšu regulu, ko piemēro Eiropas Kopienų vispārējam budžetam (OV L 248, 16.9.2002., 1. lpp.).

46. Saskaņā ar *MEDA* regulu Komisijai jāvērtē programma reizi trijos gados, tādēļ 2004. gada sākumā Komisija pasūtīja *MEDA-II* programmas starpposma novērtējumu, un nobeiguma ziņojums tika iesniegts 2005. gada jūlijā ⁽²⁾. *MEDA* programmas galīgo vērtējumu ir paredzēts veikt 2007. gada otrajā pusē.

47. Pētījuma galvenie secinājumi lielākoties saskan ar Palātas konstatējumiem, un tie ir šādi:

- a) *MEDA* programmas kā Kopienas atbalsta instrumenta atbilstīgums saistībā ar atbalstu Barselonas procesam un divpusējiem asociācijas nolīgumiem ir uzskatāms par apmierinošu. Salīdzinājumā ar *MEDA-I* atbilstīgums ir uzlabojies *MEDA-II* laikā;
- b) *MEDA* pārvaldības un īstenošanas pasākumu produktivitāte un efektivitāte uzlabojas, taču vēl nav pilnībā apmierinoša.

Donoru koordinēšana ir kļuvusi aktīvāka

48. Revīzijā tika konstatēts, ka delegācijas trijās valstīs darbojas samērā aktīvi un koordinē darbības ar citiem donoriem un saņēmējinstādēm. Tas neapšaubāmi ir personāla skaitliskas palielināšanas rezultāts, īstenojot varas decentralizāciju. Visās attiecīgajās valstīs notiek regulāras Komisijas un ES dalībvalstu sanāksmes. Turklāt līdzīgas sistēmas kopumā pastāv arī donoru grupu sanāksmēs ar tematiskām apakšgrupām, kurās Komisijas delegācijas bieži vien aktīvi piedalās, vadot vienu vai vairākas šādas donoru grupas atkarībā no specifiskajām interešu jomām.

49. Līdz šim koordinēšanas darbības lielākoties ir informācijas apmaiņa un apkopošana par konkrēto donoru intervencēm, bet turpmākai koordinēšanai ir plašas attīstības iespējas tādās jomās kā programmu plānošana, īstenošana, uzraudzība un vērtēšana, taču delegācijas ir izrādījušas iniciatīvu vēl vairāk sekmēt donoru darbību koordinēšanu un saskaņošanu.

SECINĀJUMI

MEDA programmas ieguldījums

50. Ar *MEDA* programmas starpniecību EK sniegtais atbalsts ekonomikas reformai un sociālajai attīstībai Vidusjūras reģiona partnervalstīs ir bijis atbilstīgs attiecīgo valstu specifiskajām vajadzībām un Eiropas-Vidusjūras reģiona partnerībā noteiktajiem mērķiem. Divās valstīs — Ēģiptē un Jordānijā — atbalsts bija

⁽²⁾ *MEDA-II* programmas starpposma novērtējums, nobeiguma ziņojums, Roterdama, 2005. gada 18. jūlijs.

skaidri koncentrēts uz ierobežotu skaitu sektoru, taču Marokā tas tā nebija. Tā kā jaunais Rīcības plāns saistībā ar Eiropas kaimiņattiecību politiku aptver visas sadarbības jomas, turpmāka koncentrēšanās būs vajadzīga valstu programmu plānošanas dokumentu līmenī. Komisija ir sekmējusi ieinteresētību, intensīvāk izmantojot budžeta atbalstu, taču projektu atbalsta modulis būs vēl vajadzīgs specifiskāka, konkrēta veida atbalsta gadījumā. Sistemātiski ietverti resursu palielināšanas pasākumi (sk. 12.–26. punktu).

51. Tomēr kopējie *MEDA* rezultāti vairāk nekā 10 gadu laikā kopš tās izveides līdz šim ir ierobežoti, jo daudzi sākotnējie projekti tika uzsākti lēnām, tiem vajadzēja pagarināt termiņu, un tie vēl nav pabeigti, tādēļ vēl ir pārāgri vērtēt potenciālos rezultātus lielākajai daļai *MEDA-II* projektu (sk. 27.–30. punktu).

52. Lai gan kopējie pieejamie *MEDA* līdzekļi ir nozīmīgi, lielākajai daļai *MEDA* valstu EK atbalstam ir būtiska nozīme nevis finansiālajā ziņā, bet gan tā centienos risināt delikātus politikas reformas jautājumus un atbalstīt nabadzīgākos iedzīvotāju slāņus, un šādā gadījumā ir grūti kvantificēt šāda atbalsta ietekmi (sk. 31. un 43. punktu).

Komisijas veiktā pārvaldība

53. Komisijas veiktā *MEDA* programmas pārvaldība pēdējos gados ir nepārprotami uzlabojusies, un tagad to var uzskatīt par apmierinošu, ņemot vērā arī procedūras un ārējos ierobežojumus. Programmu plānošanas rezultātā līdzekļu piešķirums ir vienmērīgāks, sagatavošanās laiks saīsinās un līdzekļu izmaksāšana ir būtiski uzlabojusies salīdzinājumā ar *MEDA* agrīno periodu (sk. 32.–37. punktu).

54. Šos uzlabojumus veicināja tādi faktori kā lielāks īstenojamo projektu/programmu skaits, lielāks budžeta atbalsta īpatsvars kopējā programmā un decentralizācijas vispārēji pozitīvā ietekme delegācijās saistībā ar projektu sagatavošanu un izpildi (sk. 38. punktu).

55. Visbiežākais iemesls kavējumiem programmu vai projektu īstenošanā joprojām ir iepirkumu problēmas, lai gan delegācijas ir aktīvi meklējušas veidus, kā atrisināt šādas problēmas (sk. 39.–40. punktu).

56. Tā kā Komisija, pārvaldot *MEDA* programmu, ir bijusi pacietīga un elastīga, vajadzības gadījumā atļaujot pagarināt projektu termiņus un veikt izmaiņas projektu aprakstos, *MEDA-I* projektiem un programmām kopumā ir bijuši vai beigās būs apmierinoši rezultāti. Tā sauktais D+3 noteikums, ko piemēro projektiem kopš 2003. gada, var neļaut šādas ilgtermiņa saistības un elastīgumu, tādējādi samazinot iespējas, ka ekonomikas reformu un sociālās attīstības rezultāti būs ilgtspējīgi (sk. 29., 30. un 41. punktu).

57. Citi uzlabojumi Komisijas vispārējā projektu pārvaldībā saistīti ar sistemātiskāku uzraudzību un vērtēšanu, kā arī intensīvāku dialogu un koordinēšanu starp delegācijām un vietējiem partneriem un pārējiem donoriem (sk. 42.–49. punktu).

IETEIKUMI

58. Ņemot vērā to, ka *MEDA* regula zaudē spēku 2006. gada beigās un 2007. gadā stājas spēkā Eiropas kaimiņattiecību un partnerības instruments, Komisijai:

- jānodrošina vienmērīga un ātra pāreja uz jaunajām valstu programmām, lai nākotnē izvairītos no negatīvām sekām īstenošanā; jaunajos valstu programmu plānošanas dokumentos skaidrāk jādefinē to stratēģiskie mērķi un jānosaka piemēroti rādītāji, lai labāk varētu veikt uzraudzību un novērtēt ietekmi,
- jāturpina koncentrēt tās atbalsts uz ierobežotu skaitu intervences jomu, lai nodrošinātu saskanību un programmu pārvaldību,
- lai izvairītos no termiņu kavēšanas, Komisijai jāturpina meklēt labākās prakses iespējas projektu pārvaldībā, piemēram, sekmējot resursu palielināšanu iepirkumu jomā, kā arī iespēju robežās vienkāršojot iepirkuma procedūru un vairāk decentralizējot valstu struktūru īstenoto projektu pārvaldību.

Šo ziņojumu Revīzijas palāta pieņēma 2006. gada 31. maija sēdē Luksemburgā.

Revīzijas palātas vārdā –
priekšsēdētājs
Hubert WEBER

I PIELIKUMS

MEDA: SAISTĪBAS/LĪDZEKĻU IZMAKSAS 1995.–2005. GADĀ

(miljonos EUR)

	1995.–1999.		2000.–2005.		1995.–2005.	
	Saistības	Izmaksas	Saistības	Izmaksas	Saistības	Izmaksas
<i>Dīvpusējās</i>						
Alžīrija	164	30	273	114	437	144
Jordānas Rietumkrasts/Gazas sektors	111	59	430	421	541	480
Ēģipte	686	157	463	493	1 150	650
Jordānija	254	108	262	285	516	393
Libāna	182	1	101	131	283	132
Maroka	660	128	812	656	1 472	783
Sīrija	101	0	158	64	259	64
Tunisija	428	168	447	400	875	568
<i>Dīvpusējas saistības kopā</i>	2 586	651	2 946	2 564	5 533	3 214
<i>Reģionālās saistības</i>	471	223	884	606	1 355	829
Kopā	3 057	874	3 831	3 169	6 888	4 043

Pieejamo līdzekļu summa saistībā ar MEDA-I un MEDA-II ir 3 424 un 5 350 jeb kopsummā 8 774 miljoni EUR. No šīs summas aptuveni 852 miljoni EUR ir paredzēti Turcijai laika posmā no 1996. līdz 2002. gadam (nelielas atšķirības iespējamās noapaļošanas dēļ).

Avots: EuropeAid.

II PIELIKUMS

REVĪZIJĀ IETVERTIE PROJEKTI/PROGRAMMAS

ĒĢIPTE

Nosaukums	Intervences veids	Statuss 2005. gada beigās	Finansējuma lēmuma gads	Piešķirtā summa (miljonos EUR)	Izmaksātā (*) summa (miljonos EUR)
MEDA-I					
(saistības kopā: 686 miljoni EUR)					
Izglītības veicināšanas programma (EEP)	Jaukta	Noris	1997	100	85
Rūpniecības modernizācijas programma (IMP)	Jaukta	Noris	1998	250	220
Veselības aprūpes reformas programma (HSRP)	Jaukta	Noris	1998	110	56
MEDA-I kopā				460	361
MEDA-II					
(saistības kopā līdz 2005. gadam: 463 miljoni EUR)					
Tirdzniecības veicināšanas programma — A (TEP-A)	Projekts	Noris	2002	20	7
Tirdzniecības veicināšanas programma — B (TEP-B)	Budžeta atbalsts	Noris	2003	40	20
Tirdzniecības veicināšanas programma — C (TEP-C)	Projekts	Noris	2003	6	1
Finanšu un ieguldījumu sektora sadarbība — lauksaimniecības komponente (FISC Rural)	Projekts	Noris	2003	18	0
Sociālā attīstība un pilsoniskā sabiedrība: riskam pakļautie bērni	Projekts	Noris	2003	20	1
Dienvidsinajas reģiona attīstības programma	Projekts	Noris	2004	64	0
Vērpšanas un aušanas nozares atbalsta programma	Budžeta atbalsts	Noris	2004	80	20
MEDA-II kopā				248	49

(*) Ietver līdz 2005. gada beigām izmaksātos līdzekļus.

JORDĀNIJA

Nosaukums	Intervences veids	Statuss 2005. gada beigās	Finansējuma lēmuma gads	Piešķirtā summa (miljonos EUR)	Izmaksātā ⁽¹⁾ summa (miljonos EUR)
MEDA-I					
(saistības kopā: 254 miljoni EUR)					
Rūpniecības modernizācijas programma (IMP) (2003. g. veiktās papildu saistības: 5 milj. EUR)	Projekts	Noris	1999	40	34
Projekta pārvaldības struktūrvienība (PMU) Lielās Amanas ūdensapgādes nozares uzlabošanas programmai (2003. g. veiktās papildu saistības: 2 milj. EUR)	Projekts	Noris	1999	5	5
Kultūras mantojuma aizsardzība un popularizēšana Jordānijas Hāšimītu Karalistē	Projekts	Noris	1999	4	1
Atlasītie MEDA-I projekti kopā				49	40
MEDA-II					
(saistības kopā līdz 2005. gadam: 262 miljoni EUR)					
Atbalsts regulatīvajai reformai un privatizācijai (SRRP)	Projekts	Noris	2001	20	5
Atbalsts asociācijas nolīguma izpildei (SAAP I)	Projekts	Noris	2002	20	13
Institucionāls atbalsts Akabas (Aqaba) Īpašās ekonomikas zonas pārvaldei (AZESA)	Projekts	Noris	2002	10	3
Strukturālo pielāgojumu III programma — SAF III	Budžeta atbalsts	Noris	2002	60	60
Atbalsts nabadzības mazināšanai, sekmējot vietējo attīstību — Jordānija	Budžeta atbalsts	Noris	2004	30	6
Atlasītie MEDA-II projekti kopā				140	87

⁽¹⁾ Ietver līdz 2005. gada beigām izmaksātos līdzekļus.

MAROKA

Nosaukums	Intervences veids	Statuss 2005. gada beigās	Finansējuma lēmuma gads	Piešķirtā summa miljonos EUR)	Izmaksātā ⁽¹⁾ summa (miljonos EUR)
MEDA-I					
(saistības kopā: 660 miljoni EUR)					
Atbalsts tehniskās izglītības un arodizglītības attīstībai Marokā	Projekts	Noris	1998	38	30
Atbalsts veselības aprūpes nozarei (PAGSS)	Projekts	Noris	1998	20	10
Atbalsts finanšu iestādēm, kas izsniedz garantijas maziem un vidējiem uzņēmumiem (PAIGAM)	Projekts	Noris	1998	30	27
Ūdensapgādes un lauku vides uzlabošana — PAGER	Projekts	Noris	1997	40	25
Autoceļi un šosejas Marokas ziemeļos	Projekts	Pabeigts	1997	30	27
MEDA-I kopā				158	119
MEDA-II					
(saistības kopā līdz 2005. gadam: 812 miljoni EUR)					
Lauku attīstības sekmēšana Vidējos Atlasa kalnos — KENIFRA	Projekts	Noris	2000 2005	9 6	5
Budžeta atbalsta programma reformām Marokas transporta nozarē (Budžeta atbalsta programma transportam)	Budžeta atbalsts	Noris	2003	96	76
Atbalsta programma valsts pārvaldes reformai Marokā	Budžeta atbalsts	Noris	2004	79	60
Atbalsts Asociācijas nolīguma izpildei	Projekts	Noris	2002	5	3
MEDA-II kopā				195	144

(¹) Ietver līdz 2005. gada beigām izmaksātos līdzekļus.

KOMISIJAS ATBILDES**KOPSAVILKUMS**

V. Kaut arī programmas sākumā radās kavējumi daļēji sakarā ar to, ka *MEDA-I* reglamentējošie noteikumi tika sagatavoti vēlu, *MEDA-II* programmas darbība ievērojami uzlabojās kopš 2000. gada. Tādējādi konkrētus rezultātus vēl nevar pilnībā novērtēt, jo daudzi projekti vēl nav pabeigti. Lai gan EK finansiālais atbalsts Vidusjūras reģiona partnervalstīm ir ierobežots attiecībā uz valsts vispārējo budžetu, bieži ir ļoti svarīgi attiecībā uz sociālās politikas reformu budžetu pievērsties pamatvajadzībām.

VI. Kavējumi, kas dažkārt konstatēti, faktiski bieži ir izskaidrojami ar nepieciešamību ievērot valsts iepirkuma procedūras noteikumus. Noteikumi ir atšķirīgi, un vidējais ilgums atkarībā no darbības veida ir seši līdz astoņi mēneši. Tas ir saistīts ar vienlīdzības un nediskriminācijas principa stingru ievērošanu. Komisija nesēn ir veikusi būtisku vienkāršošanu, rezultātā izveidojot praktisku rokasgrāmatu par līgumtiesību piešķiršanas procedūram ārējā atbalsta jomā, kuras stājās spēkā 2006. gada 1. februārī.

VII.

(1. ievilkums) Komisija piekrīt Revīzijas palātas ieteikumam. Plānojot Eiropas kaimiņattiecību un partnerības instrumentu (*ENPI*), stratēģiskie mērķi, kas noteikti valsts stratēģijas dokumentos, tiks saskaņoti ar rīcības plāniem.

Plānošanas posmā rādītāji parasti ir saistīti ar valdības reformas darba kārtību. Konkrēti rezultātu rādītāji tiek noteikti identifikācijas posmā un veido pamatu uzraudzībai un novērtējumiem.

(2. ievilkums) Prioritāšu noteikšana Eiropas kaimiņattiecību un partnerības instrumenta (*ENPI*) ietvaros būs balstīta uz Eiropas kaimiņattiecību politikas (EKP) mērķiem un EKP rīcības plāna prioritātēm. Saskaņa tiks nodrošināta, koncentrējot uzmanību uz politiku, tiesību aktu un regulējuma reformām atlasītās politiskās, ekonomiskās un sociālās sfēras jomās partnervalstīs. Atbalsts tiks sniegts ar ierobežotu programmu skaitu.

(3. ievilkums) Projektu pārvaldības labākās prakses meklēšana joprojām ir Komisijas prioritāte. Komisija turpinās veicināt partnervalstu pieaugošo lomu vispārīgākā sadarbības instrumentu darbību atlasē. Īstenošanas līmenī Komisija turpinās un iespēju robežās paātrinās pāreju no tradicionāliem projektiem uz nozares atbalsta darbībām, kā arī paplašinās sadarbību ar pilsonisko sabiedrību.

APSVĒRUMI

15. Komisija atzīst, ka Marokā tās atbalsts ir piešķirts lielākam skaitam projektu nekā Ēģiptē un Jordānijā. Tomēr arī Marokā uzmanība tika koncentrēta uz *MEDA* programmu, bet tā centās apmierināt atzītu un saskaņotu vajadzību plašāku jomu. Jaunā plānošana, kas ir balstīta uz pagātnes pieredzi un rezultātiem, īpaši koncentrēsies uz sociālo un ekonomisko dimensiju, kas skaidri minēta rīcības plānā.

16. Komisija ņem vērā Revīzijas palātas ieteikumu attiecībā uz valstu stratēģijas dokumentu nākamo paaudzi. Prioritāšu noteikšana Eiropas kaimiņattiecību un partnerības instrumenta (*ENPI*) ietvaros būs balstīta uz Eiropas kaimiņattiecību politikas (EKP) mērķiem un EKP rīcības plāna prioritātēm. Saskaņotība tiks nodrošināta, koncentrējot uzmanību uz politiku, tiesību aktu un regulējuma reformām atlasītās politiskās, ekonomiskās un sociālās sfēras jomās partnervalstīs. Atbalsts tiks sniegts ar ierobežotu programmu skaitu.

26. Sk. atbildi uz 39. punktu.

28. Kaut arī programmas sākumā radās kavējumi daļēji sakarā ar to, ka *MEDA-I* reglamentējošie noteikumi tika sagatavoti vēlu, *MEDA-II* programmas darbība ievērojami uzlabojās kopš 2000. gada. Tādējādi konkrētus rezultātus vēl nevar pilnībā novērtēt, jo daudzi projekti vēl nav pabeigti.

30. Ar Finanšu regulas 166. pantā paredzēto d+3 noteikumu tika ieviests laika ierobežojums ārējā atbalsta pārvaldībā, ka atsevišķi līgumi un vienošanās (izņemot revīziju un novērtēšanu) finanšu vienošanos īstenošanas nolūkā jānoslēdz ne vēlāk kā trīs gadus pēc budžeta saistību uzņemšanās datuma (termiņš n+1 ir iekļauts ierobežojumā d+3). Šī noteikuma sekas pirmoreiz būs jūtamas šogad, jo Finanšu regula stājās spēkā 2003. gada 1. janvārī.

31. Parasti EK finansiālo atbalstu Vidusjūras reģiona partnervalstīm piemēro tikai valsts vispārējam budžetam, bet bieži ir ļoti svarīgi attiecībā uz sociālās politikas reformu budžetu pievērsties pamatvajadzībām.

39. Valsts iepirkuma procedūras ārējā atbalsta jomā pakalpojumu un piegādes līgumiem var pabeigt sešu līdz septiņu mēnešu laikā un būvdarbu līgumiem – septiņu līdz astoņu mēnešu laikā. Tā kā tās ir procedūras ar atklātu konkursu, kam piemēro stingros Finanšu regulas noteikumus, tās īstenošanas noteikumus un

EK Tiesas praksi, ir jāievēro formalitātes, kas garantē vienlīdzības un nediskriminācijas principa piemērošanu. Komisija attiecīgi ir centusies padarīt procedūras saprotamākas. Komisijas struktūrvienības attiecīgi ir izveidojušas praktisku rokasgrāmatu par līgumtiesību piešķiršanas procedūrām ārējā atbalsta jomā, un tās stājās spēkā 2006. gada 1. februārī. Šajā rokasgrāmatā izklāstīti visi attiecīgie noteikumi un skaidrotas to sekas: piemēram, tagad par spēkā esošu tiek atzīts tikai tāds piedāvājums, kas saņemts laikā un atbilst formālajam konkursa prasībām. Attiecībā uz izcelsmes jautājumu jānorāda, ka pat tad, ja joprojām pastāv princips, ka izcelsme nosaka tiesības uz līgumu, ir iespējamas atkāpes, jo īpaši, ja produkti un iekārtas attiecīgajā tirgū nav pieejami.

41. Jāatzīst, ka noteikums d+3 dažreiz tiek uzskatīts par vairāku problēmu cēloni ārējā atbalsta pārvaldībā. Tomēr šī noteikuma izmaiņas nozīmētu grozījumu izdarīšanu Finanšu regulā, kas ir Padomes tiesību akts. Komisijas attiecīgās struktūrvienības aplūko šo jautājumu šajā kontekstā.

43. Plānojot Eiropas kaimiņattiecību un partnerības instrumentu (ENPI), stratēģiskie mērķi, kas noteikti valsts stratēģijas dokumentos, tiks saskaņoti ar rīcības plāniem.

Plānošanas posmā rādītāji parasti ir saistīti ar valdības reformas darba kārtību. Konkrēti rezultātu rādītāji tiek noteikti identifikācijas posmā un veido pamatu uzraudzībai un novērtējumiem, kā Revīzijas palāta aprakstījusi 44. punktā.

47. b) MEDA vidējā termiņa novērtēšana, ko 2005. gadā veica neatkarīgi eksperti, bija pozitīva attiecībā uz svarīgiem programmas aspektiem, jo īpaši politisko nozīmi, politikas orientāciju, finansālās darbības rezultātiem pēdējo piecu gadu laikā, instrumenta novirzīšanu uz nozares darbībām, devolūcijas procesa panākumiem un MEDA regulējuma pārskatīšanu 2000. gadā. Tomēr Komisija apzinās, ka atsevišķiem aspektiem jāpievērš uzmanība. Tas attiecas uz samērā zemo finanšu resursu līmeni, uzdevumu sadali plānošanas ciklā, atbilstošās darbinieku kvalifikācijas un atsauksmju nodrošināšanu par gūto pieredzi. Šiem nepieciešamajiem uzlabojumiem jāpievēršas vispārējā satvarā pārejā uz jauno ENPI instrumentu, kas no 2007. gada aizstās MEDA.

SECINĀJUMI

50. Arī Marokā uzmanība tika koncentrēta uz MEDA programmu, bet tā centās apmierināt atzītu un saskaņotu vajadzību plašāku jomu. Jaunā plānošana, kas ir balstīta uz pagātnes pieredzi un rezultātiem, īpaši koncentrēsies uz sociālo un ekonomisko dimensiju, kas skaidri minēta rīcības plānā.

51. Kaut arī programmas sākumā radās kavējumi daļēji sakarā ar to, ka MEDA-I reglamentējošie noteikumi tika sagatavoti vēl, MEDA-II programmas darbība ievērojami uzlabojās kopš 2000. gada. Tādējādi konkrētus rezultātus vēl nevar pilnībā novērtēt, jo daudzi projekti vēl nav pabeigti.

55. Kavējumi, kas dažkārt konstatēti, faktiski bieži ir izskaidrojami ar nepieciešamību ievērot procedūras noteikumus. Noteikumi ir atšķirīgi, un vidējais ilgums atkarībā no darbības veida ir seši līdz astoņi mēneši. Jāņem vērā, ka dažreiz par pārmērīgu uzskatītais ilgums ir saistīts ar vienlīdzības un nediskriminācijas principa stingru ievērošanu. Komisija nesen ir veikusi būtisku vienkāršošanu, rezultātā izveidojot praktisku rokasgrāmatu par līgumtiesību piešķiršanas procedūrām ārējā atbalsta jomā, kuras stājās spēkā 2006. gada 1. februārī.

56. Ar Finanšu regulas 166. pantā paredzēto d+3 noteikumu tika ieviests laika ierobežojums ārējā atbalsta pārvaldībā, ka atsevišķi līgumi un vienošanās (izņemot revīziju un novērtēšanu) finanšu vienošanas īstenošanas nolūkā jānoslēdz ne vēlāk kā trīs gadus pēc budžeta saistību uzņemšanas datuma (termiņš n+1 ir iekļauts ierobežojumā d+3). Šī noteikuma sekas pirmoreiz būs jūtamas šogad, jo Finanšu regula stājās spēkā 2003. gada 1. janvārī.

Jāatzīst, ka noteikums d+3 dažreiz tiek uzskatīts par vairāku problēmu cēloni ārējā atbalsta pārvaldībā. Tomēr šī noteikuma izmaiņas nozīmētu grozījumu izdarīšanu Finanšu regulā, kas ir Padomes tiesību akts. Komisijas attiecīgās struktūrvienības aplūko šo jautājumu šajā kontekstā.

IETEIKUMI

58.

(1. ievilkums) Komisija piekrīt Revīzijas palātas ieteikumam. Eiropas kaimiņattiecību un partnerības instrumenta (ENPI) plānošanas ietvaros stratēģiskie mērķi atbildīs rīcības plāniem.

Plānošanas posmā rādītāji parasti ir saistīti ar valdības reformas darba kārtību. Konkrēti rezultātu rādītāji tiek papildus noteikti identifikācijas posmā un veido pamatu uzraudzībai un novērtējumiem.

(2. ievilkums) Prioritāšu noteikšana Eiropas kaimiņattiecību un partnerības instrumenta (ENPI) ietvaros būs balstīta uz Eiropas kaimiņattiecību politikas (EKP) mērķiem un EKP rīcības plāna prioritātēm. Saskaņotība tiks nodrošināta, koncentrējot uzmanību uz politiku, tiesību aktu un regulējuma reformām atlasītās politiskās, ekonomiskās un sociālās sfēras jomās partnervalstīs. Atbalsts tiks sniegts ar ierobežotu programmu skaitu.

(3. ievilkums) Komisija nesen ir veikusi būtisku vienkāršošanu, rezultātā izveidojot praktisku rokasgrāmatu par līgumtiesību piešķiršanas procedūrām ārējā atbalsta jomā, kuras stājās spēkā 2006. gada 1. februārī.

Projektu pārvaldības labākās prakses meklēšana joprojām ir Komisijas prioritāte. Labākās prakses analīze deva šādas atklāsmes projekta panākumiem: projekts nodrošina vienotu koncepciju,

tam ir ļoti stabila, operatīva partnerība, un tas ir labi pārvaldīts. Tas nodrošina arī paveiktā darba kontroli, lai veidotu ilgtspējību, un nodrošina atbalsta darbības. Lai sasniegtu šos mērķus, Komisija turpinās veicināt partnervalstu pieaugošo lomu vispiemērotāko sadarbības instrumentu un darbību atlasē. Īstenošanas līmenī Komisija turpinās un iespēju robežās paātrinās pāreju no tradicionāliem projektiem uz nozares atbalsta darbībām, kā arī paplašinās sadarbību ar pilsonisko sabiedrību.
